

עלים

עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

שנה חמישית: גליון ח | שבת קודש פרשת חיי שרה | כב חשון ה'תשפ"ה

עלה תפארת

הערות בהלכות קידושין

ע"פ ספר תפארת יעקב על הלכות קידושין מאת הגאון רבי יעקב געזונטהייט זצ"ל

הגאון רבי יעקב ב"ר יצחק געזונטהייט נולד בשנת תקע"ו למשפחה מיוחסת מצאצאי הרמ"א. בצעירותו למד אצל הגאון מהר"ל צינץ, ולאחר נישואיו התפרנס ממסחר, ורוב עיסוקו היה בתורה ובהרבצתה. הדפיס כמה כרכים מחידושיו על הש"ס (גיטין, חולין, ועוד) והשו"ע, וזכה להסכמות נלהבות מגדולי הדור. בשנת תר"ל נתמנה פאר לרבנות וורשה, אך עקב מחלוקות עזב את הרבנות בשנת תרל"ג. היה הרב האחרון של העיר, ואחריו בוטל תפקיד הרב של ורשה. נלב"ע בשנת תרל"ח.

ספרו 'תפארת יעקב' על הלכות קידושין נדפס זה עתה ע"י מכון עלה זית במהדורה מתוקנת ומפוארת, בהשתדלות הרב יעקב שמואלאוויטץ שליט"א מצאצאי הגאון זצ"ל, שנתערר להחזיר מחדש את ספריו בשלימות הראויה.

ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה אתנו ימים או עשור אחר תלך (כד, נה).

כתב בשו"ע (אבה"ע סימן נו סעיף א), המארס אשה ושהה כמה שנים ותבעה לנשואין והרי היא נערה, נותנים לה י"ב חודש מיום התביעה לפרנס את עצמה ולתקן מה שהיא צריכה לה, ואח"כ תנשא. בש"ס (כתובות נז, ב) מהנ"מ אמר קרא (בראשית כד, נה) תשב הנערה ימים או עשור. ויש להבין וכי בכל מקום דאמרו במשנה דין או תקנה מסברא נשאל מנא הני מילי, דילמא כך שיערו חכמים. וצריך לומר משום דכה"ג לא שייך לומר דבר כולל כי היה מהראוי ליתן כפי ערך הזוג לפי עשרם, ולכך בקשו לידע רמז וסמך לשיעור זה מהכתוב ולכך לא חילקו בין זוג לזוג.

ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחותנו את היי לאלפי רבבה וגו' (כד, ס).

כתב בשו"ע (שם סימן סב סעיף י) י"א שאם החתן יוצא מחופתו, אפילו כלתו עמו והולכים לאכול בבית אחר אין אומרים שם ברכת חתנים, וה"מ כשדעתו לחזור אח"כ לחופתו וכו'. נראה לי דוקא בז' ברכות יש להקפיד למקום חופה, כיון דחזינן דבעינן פנים חדשות להרבות בשמחה, וכיון דאין שמחה רק בחופה אין לאומרה רק בבית חתנים הקבוע דהיינו מקום חופה, אבל ברכת 'אשר ברא' נראה לי דיש לאומרה בכל מקום שהחתן והכלה שם, דהא אומרים אותה אפילו בלי פנים חדשות. ויש לזה הוכחה מגמ' כתובות ז, ב). דאיתא שם ת"ר מברכין ברכת חתנים בעשרה כל שבעה, אמר רב יהודה והוא שבאו פנים חדשות. ויש להבין מי הכריחו לפרש הברייתא לענין ז' ברכות ולאוקמא בפנים חדשות דלא נזכר בברייתא כלל, הוי ליה לפרושי לענין אשר ברא וכלי פנים חדשות, וע"כ דקשיא ליה דתני בבית חתנים ואילו אשר ברא לא בעי בית חתנים דוקא. והיינו דקאמר בתר הכי מאי מברך אמר רב יהודה וכו' ז' ברכות, והיינו דמשמע ליה דברייתא בז' ברכות משתעי דקאמר בית חתנים דוקא כנ"ל.

עלה אבות

גירותו של אברהם

ע"פ ספר פני לבנה, חידושים על כל דף ודף של הש"ס מאת הרה"ג ר' יהושע קאליש זצ"ל

הגאון הגדול רבי יהושע קאליש זצ"ל היה שקדן נפלא שעבר על כולא תלמודא מידי שנה בשנה. בשנתיים האחרונות היה נוהג לרשום הערה אחת לכל דף ודף, בשנה אחת כתבם ובשנה שנייה עבר עליהם והגיגם. בהשתדלות תלמידו הנאמן הרב גיא שושן שליט"א נדפסו פנינים אלו ברוב פאר והדר, ושמו יקבנו 'פני לבנה' חידושים על כל דף ודף. מכון עלה זית גאה על הזכות לקחת חבל בהדפסת הספר הנפלא, ומתאבל מרה על פטירת רב האי גאון וצדיק שהיה לנו למופת בשקיפת התורה ובעיונה. אציין מה שאמר לי הגאון זצ"ל, שאין דבר כזה 'בקיאות', אלא לדעתו הדרך לעיון הוא ע"י רכישת הבקיאות בכל התלמוד. - הלל שמעון שימאנאוויטש

ידועה החקירה של ספר פרשת דרכים (דרך האתרים דרוש א), האם היה לאבות דין בן נח או דין ישראלים, ותלה בזה מחלוקת הראשונים. והנה במסכת חגיגה (ג, א) איתא שאברהם היה תחילה לגרים, משמע שאברהם היה גר יהודי, כלשון הגמרא 'תחילה לגרים' (וכלשון הזו מצינו גם בסוכה מט, ב), וא"כ מבואר שלאבות היה דין ישראל ולא בן נח. אולם מתוס' (ד"ה תחילה) משמע איפכא, שכתבו וז"ל, תחילה לגרים - שנצטווה על המילה טפי מכל אותם שלפניו, עכ"ל, ומשמע שלא היה גר, רק עשה מילה בעלמא.

הרה"ג ר' יהושע קאליש זצ"ל

ויש להביא ראיה נוספת מרש"י בסוטה (יב, ב), שבגמ' שם דרשו על הכתוב (שמות ב, ה) 'ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור' מלמד שירדה לרחוץ מגוללי אביה, ופירש רש"י (ד"ה לרחוץ) 'לטבול שם לשם גירות'. משמע מלשונו שהיתה גירות לפני מתן תורה, והוא כפשטות הגמ' הנ"ל בחגיגה ש"אברהם היה תחילה לגרים". ואולי יש לדחות שהגירות שהיתה לפני מתן תורה איננה גירות להיות מבני ישראל, אלא גירות להיות מתלמידיו של אברהם אבינו.

עלה שכל

מצוות שכליות לבני נח

ע"פ זאת ליהודה על ספר המצות מהרה"ג ר' יהודה ישעיה הכהן שזוארץ שליט"א, קליפטון

כתיב (בראשית כד, ג) 'ויען לבן ובתואל', ופרש"י, רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו עכ"ל. ולכאורה היכן מצינו שבני נח מצווים על כיבוד אב, אדרבה מפורש בגמ' קידושין (לא, א) שאינם חייבים, שהובא שם לגבי כאו"א של דמא בן נתינה, וא"ר חנינא ומה מי שאינו מצווה ועושה וכו', ע"כ, הרי להדיא דאין בני נח מצווין על כיבוד אב.

וביישוב הדבר, נקדים דברי הרמב"ן (השגות לספר המצוות שורש ה) שהאב מחוייב באהבת בנו, ועוד כתב (ויקרא יח, יח) ששתי אחיות ראוי שתהיינה אוהבות זו את זו. ולכאורה תמוה מנין לקח הרמב"ן דברים אלו שאין להם מקור בתורה. אלא דיעויין בספר החינוך (מצוה רו) שזה מן המצוות השכליות, שהשכל מחייב שיהיה שלום בין הקרובים. וכבר כתב בעל חובות הלבבות (פ"ה) משער עבודת האלקים) שעצם הדבר שהשכל מחייב הנהגות ודעות טובות, זה גופא מקור לחייב אותן. וברמב"ן פרשת נח (יג, יג) מבואר יותר, שהמצוות המושכלות חמורות יותר משאר מצוות התורה.

וגם בני נח מצווין במצוות אלו, וכדברי רב נסים גאון בהקדמתו לתלמוד בבלי ז"ל, כי כל המצוות שהן תלוין בסברא ובאובנתא דלבא כבר הכל מתחייבים בהן מן היום אשר ברא המשך בעמוד 3

הזמנים לעיר לייקוואוד יצ"ו וערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א						
ערב שבת		ליל שבת		יום השבת		מוצאי שבת
ט' שעות (להתחלת סעודה)	2:09	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	4:35	סו"ז קרי"ש מג"א (לפי האופק) וגר"א וגר"ז	8:35/9:17	שקיעת החמה
מנחה קטנה (איסור מלאכה)	2:33	זמן קר"ש (לערבית ולפני הסעודה)	5:15	סו"ז תפילה מג"א (לפי האופק) וגר"א וגר"ז	9:37/10:06	ע"ב דקות
הדלקת נרות (18 דקות)	4:17	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	5:43-6:43	חצות (סעודת שבת הלב"ח)	11:43	צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות

ב'עלה מנהג' פרשת וירא כתב הרב משה ברוך קופמאן שליט"א שציבור שלא מתענים לא יאמרו "פצנו בהסכמה אחת צום שני וחמישי ושני", כי אם "תפילת שני חמישי ושני". אעיר שלדעתי עדיף לתקן "צעקת שני וחמישי ושני" כדי לשמור על סדר הא"ב.

חיים יצחק אבי קרית ספר

הטעם שיהושע מל בצור ולא בברזל

בענין מה שצייד הרב רפאל בכרך (בקול עלה פרשת וירא) שמה שמל יהושע באבנים יתכן שהיה בו צורך מטעם אחר, ולא מצד שהיו נוהגים למול באבנים (יעו"ש שביאר עפ"מ"ש המלבי"ם בספר יהושע ה, ב ודפח"ח). [הערת המערכת: שם ביאר שבחר בצור כדי שלא תקבל טומאה. וראה מש"כ בזה עוד הרב אברהם דוד שליט"א בספרו איי הים, מהדורת עלה זית, על ספר יהושע שם.]

ולענ"ד נראה להוסיף בזה טעם אחר, והוא ע"פ מה שיש לדקדק אמאי נצטוה יהושע (שם) "עשה לך חרבות צורים" דהיינו שיעשה במיוחד כלי איזמל לצורך קיום מצות מילה, וכי היכן מצינו דבעינן עשייה לשמה בסכין המילה.

ולכן נראה לומר שגירוש ז' עממין מארץ כנען בא להם ע"י "ותטמא הארץ ואפקד עוונה עליה ותקיא הארץ את יושביה" (ויקרא יח, כה), ולפיכך בשעת כניסת ישראל לארץ היה עליהם לשוב ולקדש את הארץ ולטהרה. וזאת ע"י שיקימו מיד מצות מילה, ובנוסף זה אמר לו הקב"ה שבמקום להשתמש בסכינים שהיו להם מכבר משהותם במדבר, שיעשו להם מחדש כלים חדשים, ולא מברזל אלא מקרקע ארץ ישראל, שיעשו להם חרבות מן הצורים של ארץ ישראל, ובכך יקדשו את קרקע הארץ בקיטונו מן המכשירים את מצות המילה.

אלה ביהו"ה

תגובת הרב הלל שמעון שימאנאוויטש: הלא מקרא מלא דיבר הכתוב בפרשת עקב (דברים ח, ט) "ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחשת", ופירושו "כי בארץ ישראל מחצב נחושת וברזל שהם צורך גדול ליושבי הארץ" (לשון הרמב"ן). וכן הוא בסוף פרשת וזאת הברכה (לג, כה) "ברזל ונחשת מנעליך", ופירש ר"ש (ד"ה ברזל ונחשת) בפירושו השני וז"ל, "ארצכם נעולה בהרים שחוצבין מהם ברזל ונחשת". ובספר תבואת הארץ למו"ה רבי יהוסף שווארץ

זצ"ל (תוצאות הארץ עמ' יט) כתב, שברזל נמצא בהר הלבנון במחוז עיר דיר א"ל קאמ"ר, ויהודים יושבי העיר ההיא שוכרים מאמ"ר הרים אלה ומוציאים ומצרפין שם ועושים שם ממנו ברזלי פרסאות הסוסים הנשלחים בכל הארץ. ואף שהעיד הנ"ל שבזמנו נחשת לא נמצא בארץ, מכל מקום כתב וז"ל, "שמעתי אומרים שבהרי גליל העליון ובהרי רגלי הלבנון נמצא יסוד נחשת, אכן אין איש שם על לב להשיח להוציאו בארץ הנשמה הלז". אמנם הארכיאולוגים מעידים שבתקופת שלמה המלך היו שם מכרות להוציא נחשת מארץ ישראל. ואם כן, אפשר לעשות סכינים של ברזל מארץ ישראל.

מפעל הנחשת שהיה בבקעת תמנע

בשר בסעודת ברית

במאמר של הרב אברהם שמעון פריינד שליט"א (גליון פרשת וירא) אודות בשר בסעודת ברית, הביא כמה מקורות לזה. ויש להוסיף מש"כ היעב"ץ במגדל עוז (נחל ט סימן יז אות ג) וז"ל, ואין סעודת מצוה אלא בבשר ובכאן יש סמך מיוחד בכתוב (תהלים ג, ה) כורתי בריתי עלי זבח עכ"ל, והובא בספר הברית (מהדורת עלה זית עמ' רלז). עוד יש להעיר כי הרבה מן המקורות לסעודת בשר אינו מחמת דין בשר דייקא אלא מצד שיש לעשות סעודה חשובה. וא"כ יש לומר שבזמנם לא היתה סעודה חלבית חשובה כ"כ, ובסעודת ברית צריך משתה גדול. אבל היום שעושים סעודה חשובה עם מאכלי חלב עם דגים חשובים ויקרים וכל מיני מטעמים בודאי שפיר דמי. ועוד, כי עיקר הסעודה לפרסם המצוה, ובזמננו בארה"ב אין העולם רגילים לאכול בשר בבוקר, ממילא אם יעשו סעודת בשר לא ישתתפו רוב אנשים ואין לך שמחה גדולה ממה שאוכלים ושותים יחד. לכן הנח להו לישראל, ואם אין כאן עולה מכל מקום יש כאן מנחה - במנחה חדשה לה'.

וכדאי להזכיר, שמלפנים בישיבת בלייקוואוד מימות הגאון הרב אהרן זצ"ל היה יוצא הרבה פעמים שעשו סעודת ברית עם בשר, כי מחמת ביטול תורה עשו סעודת הברית אחר צהרים בבין הסדרים ולעולם אוכלים בשר בארוחת צהרים.

אלה ביהו"ה קולמאן

תגובת הרב אברהם שמעון פריינד: מש"כ ידידי הרב משה ברוך שליט"א, שהרבה מן המקורות לסעודת בשר אינו מחמת דין בשר דוקא אלא מצד שיש לעשות סעודה חשובה. איני יודע על איזה מקורות כיוון, המקורות שהבאתי והמג"א שכתב כן להלכה, כולם כתבו הטעם משום שמחה. ויותר מזה הביא שם המחצית השקל בשם הים של שלמה "ולא נקרא סעודה להיות בו לב טוב ושמח בלי אכילת בשר", והעלה לדינא שלא סגי באכילת בשר לחוד אלא בצירוף שמחת יין. ומש"כ שעיקר הסעודה לפרסם המצוה - מהמקורות שהבאתי משמע שעיקר הטעם משום שמחה של מצוה, וכן הבאתי מהג"ר משה שטרנבוך שליט"א שמוטב שימטע במזמנים בשביל זה.

אמירת פיוט אדון עולם ברגלים

על דבר היות השיר לנו 'אדון עולם' בליל התקדש חגים וזמנים, שהרב מאיר שמחה טאפליון (גליון וירא) ביקש למצוא טעם למה אומרים אותו דווקא ברגלים, ולא מצא. י"ל דעליה לרגל אדון כתיב ביה, כמו שנאמר בפרשת משפטים (שמות כג, יז) שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ה'.

וטעם ענין האדנות ברגלים דייקא, הנה אברהם שהיה ראשון לקרוא להקב"ה אדון, אסברא לה בצל"ח ברכות (ז, ב) כנגד מה שהיו אומרים עזב ה' את הארץ, וענין האדנות ברגלים כ' הרמב"ן פ' משפטים (כג, טז) דכלם על שם מעשיו מן השדה לתת בהם הודאה לאלקים שהוא שומר חקות שמים ומוציא לחם מן הארץ וכו', וזה טעם אל פני האדון ה' שהוא האדון המפרנס עבדיו, וכו' עכ"ל.

ויש להוסיף שעליה לרגל כנגד אברהם, כמ"ש סוכה (מט, ב) מה יפו פעמיך וכו' בת נדיב אברהם אבינו שהיה תחלה לגרים, א"כ גם בזה יאמר כמ"ש המגיד מפאלאצק שאומרים 'אדון עולם' בתפלת השחר לפי שהוא מתיקון אברהם אבינו והוא ראשון לקרוא אדון, ולפי הנ"ל טעם זה הוא גם ברגלים. ויתכן עוד דנדיבות האמור בהתגיריו מישך שייכא בקראו אדון, באופן דכולהו לחדא טעמא סלקין.

יהו"ה ב"ה

המנהגים נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן ע"פ לוח ההלכות והמנהגים (ליטא), נוהג בחכמה (בית מדרש גבוה), ימינו קדם (אויברלנד)

נוסח: יש אומרים שבי"כ קטן מוקדם יש החליף לשון הפיוט "בטל במיעוטו כדמות ירח היום" ובמקומו אומרים "כמיעוט דמות חידוש הירח", כי רוצים שהעונות יהיו בטלים לגמרי ולא כדמות הירח איזה ימים קודם המולד (מקורי התפילות בשם הגר"ש דבליצק). ובספר שערי תפילה הובא נוסח "כי בה נעלה עולות חובתינו" במקום "עולות ראשי חדשינו".

תענית: בסתם ערב ר"ח, המתענים בו נוהגים שלא להשלים התענית, שלא ליכנס לר"ח כשהוא מעונה. וגם יש אומרים שעיקר התענית רק עד שעת המולד (ראה מג"א סימן תיט). אבל ביו"כ קטן מוקדם מתענים ביום ה' ומשלימין.

אבינו מלכנו: יש אומרים אבינו מלכנו ביו"כ קטן מוקדם (לוח ההלכות ומנהגים ע"פ לוח וילנא).

מתענים עכ"פ חצי היום. וגם יש בו טעם אחר, כי ער"ח אלו היום יום סליחה וכפרה (ראה עלים פרשת ראה תשפ"ד עמ' 4). ובקצת ק"ק [ובפרט בארץ ישראל] עושים סדר זה בכל ערב ר"ח חוץ מערב ר"ח חטאת [חישון ט"ב את א"יר תשרי].

מקדימין ליום חמישי: כשחל ערב ר"ח בערב שבת מקדימין יו"כ קטן ליום חמישי, לפי שאין ראוי להתענות או לעשות סדר סליחות בערב שבת במנחה מחמת כבוד השבת. ולכן גם כשערב ר"ח בשבת מקדימין ליום ה'.

למנצח יענן: ביו"כ קטן מוקדם אומרים תחנון כרגיל אחר סליחות, ואומרים למנצח יענן אחר מנחה. ואילו ביו"כ קטן בערב ר"ח אומרים למנצח יענן לפני תפילת מנחה.

נדרים: כ"ג מרחשון הוא זמן רביעה שניה בארץ ישראל. ולכן הנודר עד הגשמים אסור עד שירדו מים זה ואילך (סידור יעב"ץ ע"פ נדרים סב, ב).

ימים טובים במגילת תענית: ביום כ"ג מרחשון סתרו את המחיצה שבעזרה שבנו הגוים, ועשו יו"ט. וביום כ"ה מרחשון הוקפו הרי שומרון בחומה (סידור יעב"ץ שם).

מנהגי יו"כ קטן מוקדם [יום ה' כ"ז מרחשון]

איזה חדשים: ברוב מקומות בחו"ל אין עושים סדר יו"כ קטן רק בערב ר"ח אלו, וכן המנהג בישיבה זולת בעת צרה רח"ל (נוהג בחכמה אלו אות א). כפשוטו הטעם כיון שאין מתענים דרך כלל, אין עושים הסדר הזה המיוסד על תענית, ואילו באלול יש

ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחותנו את היי לאלפי רבבה וגו' (בראשית כד, ט).

המנהג לברך את החתן ואת הכלה בראשית דרכם לבנות בית בישראל, מפורש בשני מקומות בתורה ופעם אחת בשאר כתבי הקודש:

בנישואי אדם הראשון וחיה כתוב בתורה (בראשית א, כח), "ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ".

בנישואי יצחק ורבקה כתוב בתורה (בראשית כד, ט), "ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחותנו את היי לאלפי רבבה ויירש זרעך את שער שונאיו".

ומשולש בכתובים אצל נישואי רות, אם המלכות של בית דוד, עם בועז שופט ישראל, ככתוב (רות ד, יא), "ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם".

וכבר עמדו חז"ל על שלשה מקורות אלו לברכת חתן וכלה. וכך הוא לשונם במסכת כלה רבתי (פרק א הלכה ב): ומנין לברכת כלה מן התורה, שנאמר "ויברכו את רבקה וכו'", ור' יוחנן אמר מהכא, "ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו". ובבבלי (כתובות ז, א) מובא המקור השלישי ממגילת רות.

ברכת חתנים במשנת חז"ל, המקור הקדום לביטוי 'ברכת חתנים' הוא במשנה (מגילה כג, ב) 'ואין אומרים וכו' וברכת חתנים וכו' פחות מעשרה". אך מלבד ההלכה היחידה שאין מברכים אותה בפחות מעשרה, אין המשנה מפרטת שום דינים על ברכה זו.

אך בתוספתא (שם פרק ג הלכה ז) מגדירה הברייתא את 'צורת' האירוע שבה צריכים לברך ברכות אלו: "אומרים ברכת חתנים בין בסעודת אירוסין בין בסעודת נישואין".

יש להדגיש שבעוד שהתוספתא תולה את אמירת הברכה ב'צורת' האירוע, קרי 'סעודת' נישואין, הבבלי (כתובות ז, ב) תולה אמירתה ב'מקום' האירוע, שצריך להתקיים ב'בית חתנים', וככה שנויה הברייתא שבגמרא: "מברכין ברכת חתנים ב'בית חתנים' וכו' רבי יהודה אומר אף ב'בית האירוסין' מברכין אותה". [להלכה דנו הפוסקים (שו"ע אבן העזר סימן סב סעיף י) אם אפשר לברך ברכה זו שלא ב'בית' חתנים (עין בדברי התפארת יעקב הובא בגליון זה), וגם דנו הפוסקים (ראה ר"ן כתובות ג, א מדפי הרי"ף ומנחת פתים למהר"ם אריק סימן סב סעיף ה) אם אפשר לברך אותה שלא בתוך הסעודה].

והנה הבבלי מביא בשם האמורא רב יהודה שהגביל אמירת ברכת חתנים דוקא כשיש 'פנים חדשות'. אך בירושלמי לא הוזכר דין זה.

ונראה שהבבלי לשיטתו, שכיון שתולה את 'ברכת חתנים' דוקא ב'מקום' האירוע, דהיינו 'בית חתנים', ולא דווקא ב'סעודה' כמבואר בתוספתא, נשאלת השאלה האם כל שבעת ימי המשתה נברך כל שעה ושעה שיש עשרה נוכחים, אתמהא. דבשלמא אם הסעודה מחייבת את הברכה, יתכן לומר שכל סעודה מחייבת ברכה חדשה, ואולי זו שיטת הירושלמי ולכן לא הזכיר הירושלמי שצריך פנים חדשות, אבל כיון שלדעת הבבלי המחייב הוא המקום של 'בית חתנים', לא מסתבר שבכל שעה שיש מנין אנשים צריכים לברך שוב ושוב, ובעל כרחך צריך להיות שרק כשבאים פנים חדשות צריך לברך עוד פעם. [ואף שבבבלי (סוכה כה, ב) מבואר לגבי שמחת חתן וכלה שגם המקום וגם הסעודה גורמים את השמחה, דאיתא תמן: "אין שמחה אלא בחופה... אין שמחה אלא במקום סעודה", הרי שגם הסעודה גורמת, מכל מקום אין משם הכרח לגבי 'ברכת חתנים'].

שבע ברכות לפי זה אפשר להסביר עוד חילוק בין הבבלי והירושלמי. שבאמת או שש ברכות מפתיע הדבר שבכל הסוגיא המאריכה בתיאור ברכות חתנים

(כתובות ח, א) אין שם שבע-ברכות, כי אם שש-ברכות. וכבר העיר על זה התשב"ץ (חלק ג סימן סה וסימן עט) שלא מצינו בשום מקום בתלמוד השם 'שבע ברכות'.

ואולם הברכה המשלימה את מנין 'שבע ברכות' היא ברכת היין שמברכים על הכוס. אלא שגם עובדה זו שיש לסדר 'שבע ברכות' על הכוס, אין לה בית אב בתלמוד בבלי, כמו שהעיד על זה רבינו תם (ספר הישר תשובה מה אות ה) ואחריו התשב"ץ (שם). [אך בשאלות דרב אחאי (פרשת חיי שרה שאלתא טז) ובעל הלכות גדולות (סימן לו), נראה שכביכול העתיקו לשון התלמוד בלשון זה: "מאי מברך... בורא פרי הגפן, שהכל ברא לכבודו...". ואם כן באמת ברכת הגפן נזכרה בבבלי. וגם בדקדוקי סופרים (כתובות שם) הזכיר אפשרות זו. אולם בדקתי באתר "הכי גרסינן" ולא מצאתי בשום עדי הנוסח גירסא כזו בבבלי].

רבינו תם (שם) מסיק מזה שאכן לא הונהג לאומרו על הכוס בזמן התלמוד, ואז עדיין היו רק 'שש ברכות'. ולפי דבריו, רב יהודאי גאון הוא זה שתיקן מנהג זה לברך 'שבע ברכות' על הכוס. וכע"ז עולה מדברי הרמב"ם (פרק י מהלכות אישות הלכה ג), שבתחילת דבריו הזכיר רק שש ברכות - "וצריך לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם הנישואין והן שש ברכות, ואלו הן וכו'", ואילו המנהג לברך על היין ולסדר כל הברכות על הכוס הזכיר הרמב"ם (שם הלכה ד) רק בלשון הזה: "ואם היה שם יין מביאין כוס של יין ומברך על היין תחלה ומסדר את כולן על הכוס ונמצא מברך שבע ברכות". ומשמע מדבריו שאין ברכת היין חיוב גמור. וראה גם לשון הרמב"ם לגבי ברכת אירוסין בפרק שלישי מהלכות אישות (הלכה כד).

אך במסכת כלה רבתי (פרק א הלכה א) מצאנו כבר הביטוי 'שבע ברכות' וגם מצאנו חובת סידורן של הברכות על הכוס. וז"ל, ושבע ברכות היכי מברכין, אמר ר' לוי בורא פרי הגפן, ושהכל ברא לכבודו, ויוצר האדם, ואשר יצר, שוש תשיש, שמח תשמח, ברוך אתה ה' אשר ברא, ע"כ. עוד מקור הוא ממסכת סופרים (פרק יט הלכה יא). בנוסף לכך יש גם רמז לברכת הגפן בבראשית רבה (ח, יג) כמו שהעיר בחידושי הרש"ש על המדרש (שם). וגם בספר הזוהר (תרומה קסט, ב) נזכר דבר זה.

מנהג בכל ומנהג והנראה בזה שיש כאן הבדל בין מנהג בכל ארץ ישראל קדום ומנהג ארץ ישראל. וכל המקורות בחז"ל שהזכירו את הכוס, משקפים מנהג ארץ ישראל קדום, ואילו הבבלי משקף מנהג בכל קדום עד תקנת רב יהודאי גאון הנ"ל שהזכיר ר"ת. ראה בענין זה בספר "החילוקים שבין אנשי מזרח ובני ארץ ישראל" (ר' מרדכי מרגליות, עמוד 144).

הג"ר יעקב גענונטהייט זצ"ל

וחילוק זה עולה יפה עם מה שהזכרנו למעלה שיש הבדל יסודי בין הגורם לחיוב 'ברכת חתנים' במשנת הבבלי, ובין הגורם לחיובה ע"פ התוספתא [ובעקבותיה הירושלמי]. שלדעת הבבלי

הגורם העיקרי הוא אסיפת בני אדם ב'בית חתנים', והיין אינו מענין האסיפה, ואילו לדעת התוספתא הגורם העיקרי הוא ה'סעודה', ושפיר מצא שם היין את מקומו.

וכן הוא מפורש בספר הרוקח (הלכות סעודה סימן שכט) בשם הירושלמי "יין עסקיו מרובין, ממנו לקידוש, ממנו להבדלה, ממנו לחופה". הרי שלדעת הירושלמי יש יין בחופה, דהיינו בברכת חתנים. וכן כתב בהלכות אירוסין ונישואין (סימן שנב) בשם הירושלמי פרק כיצד מברכין, "על היין פרי הגפן. מה נשתנה יין, הואיל ועסקיו מרובין, ממנו לקדוש ולהבדלה, ממנו לארוסין ולחופה", ע"כ. הרי מפורש בשם הירושלמי שמברכים על היין בשעת חופה, אלא שירושלמי זה אינו לפנינו. אולי דברי הירושלמי אלו היו מונחים גם לעיני רש"י (ברכות לה, א ד"ה חוץ מן הפת), שכתב שהיין "גורם ברכות הרבה לעצמו, בקדוש ובהבדלה ובברכת חתנים".

ועיין בירושלמי (סוטה פ"ח ה"ה) שדן האם מקדשין את הכלה ביין קוסס, ואילו בסוגיית הבבלי (בבא בתרא צה, ב) דנו רק על ברכת בורא פרי הגפן ולא לענין אם מקדשין בו את הכלה, ועיין שם ביפה עינים שציין לדברי הירושלמי. אלא ששם הנידון לגבי קידושין, ואילו נידון דידן הוא לגבי ברכת חתנים, וצ"ע.

וראיה לזה הדנהג בשו"ע (יור"ד סימן רמא) איתא דגר אסור לבזות או להכות אביו אע"ג דכקטן שנוול דמי, שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה, ע"כ. והנה יסוד הך מילתא שלא יאמרו וכו' איתא בגמ' לענין עריות, והקשו האחרונים (ע"ד אברהם וגליון רע"א) דאין הנידון דומה לראיה, דגוי מצווה על עריות קודם גירותו, ושפיר אמרינן שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה וכו', אבל כיבוד אביו מעולם לא נצטווה בו, ולמה יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה, אבל לפי הנ"ל אתי שפיר.

המשך מעמוד 1 אלקים אדם על הארץ, עכ"ל. [הערת המערכת: ראה אריכות דברים בענין זה בגליונות של פרשיות בראשית-נח תשפ"ג.]

ולפ"ז י"ל שבאמת כיבוד אב הוא מן הדברים שהשכל מחייב אותן, ועל כן חז"ל קוראים ללבן רשע מחמת שקפץ לפני אביו. אלא דדמא בן נתינה כיבד את אביו כיבוד מופלג, שאיבד ששים רבוא דינרי זהב שלא להעיר את אביו משנתו, ואין זה בכלל מה שהשכל מחייב.

עלה חיזוק

Measuring Up to the Avos

By Rav Naftali Friedler zt"l,
Rosh Yeshivas Ner Yisroel, Toronto

Based on *Daf Chizuk*, collected essays by *gedolei yisrael* compiled by Rabbi Yossie Bleier shlita, originally circulated by *Zeirei Agudath Isreal* in 1975-1980.

The Midrash (BR 58:3) relates that, once, while teaching his students, Rabi Akiva noticed that they were beginning to doze off. To wake them up Rabi Akiva asked, "Why was Esther HaMalkah privileged to rule over 127 provinces?" and he answered his own question: "Because she was a descendant of Soroh Imeinu, who lived 127 years."

Mori v'Rabi Rav Dessler zt"l explains:

Rabi Akiva was discussing topics so sublime that his students began to fall asleep, because they felt that those esoteric spiritual heights were unattainable. To inspire them, Rabi Akiva told them that although Esther couldn't expect to reach the spiritual heights of her great forebear Soroh, her striving to do so brought her to a level of *ruach hakodesh*.

Chazal say (*Tana d'Bei Eliyahu* ch. 25) that everyone should ask himself, מתי גיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב—*When will my deeds reach the level of those of my forefathers Avraham, Yitzchak, and Yaakov?* In other words, each of us must strive to reach the height of perfection of our forefathers. Yet how can we possibly emulate them? It seems to us that there is too large a gap between their and our capabilities and achievements.

One way of fulfilling this awesome obligation is to be consistent in an area of *avodah* where one has proven himself capable of accomplishment. Doing so, he will be following in the ways of our Avos, who achieved *temimus*, consistency of service. For example, if a person realizes that he has a love of Torah because at a certain time he gave of himself, despite hardship, to further his Torah education, he should ask himself, "If I really love the Torah, why should I be less concerned with my neighbor's learning than my

own?" By attempting to be consistent in his love for Torah he too will achieve *temimus*, consistency, in this area.

At the same time, *temimus* requires that we refrain from deeds that are above our current *madreigah*. The Gemara (*Chullin* 105a) quotes Mar Ukva: "I am vinegar born of wine when compared to my father regarding eating dairy after meat. After eating meat, my father would wait 24 hours before eating cheese, whereas I wait only from one meal to the next [approximately six hours]." Why was Mar Ukva distressed that he didn't do as his father did? He too could have waited 24 hours! But even if Mar Ukva would wait 24 hours, it would not have any special meaning; he felt that he simply did not have the necessary piety.

What we learn from Mar Ukva is that a person should not accept upon himself spiritual observance above halachic requirements unless he has reached a degree of self-improvement consistent with that observance. (Concerning the observances required by halachah, obviously one must perform them regardless of one's level of self-improvement.) If someone undertakes

non-mandatory actions above his level of inner piety, it may be at the expense of halachically binding obligations, or of deeds reflecting his current level of piety. He must therefore carefully consider any extra-halachic observance. Is his level of piety consistent with it? Will he be doing it with *temimus*?

וידעת היום והשבת אל לבבך—*And you should know on this day and take to heart* (*Devarim* 4:39). The Torah must not be for us just an intellectual exercise; we must take its principles into our heart. Here is where the possibility of inconsistency in our service of Hashem arises. We may be aware that the pursuit of physical pleasure is not part of the purpose we were created for; we may learn *mussar* and know that we must always strive for greater spirituality; yet we may continue to covet worldly possessions and guide our lives by false standards born of earthly desires. The subordination of these mundane instincts to the rule of Torah is the essence of *temimus*, consistency.

קול עלה

In *Alim (Lech Lecha)* Rabbi Shimon Szimonowitz explained the Torah's issue with using hewn stone for the *mizbei'ach* as an aversion to using the newly invented metal for *kedushah*. It should be pointed out that the *passuk* explains it differently: "You will have to raise a sword over it." In other words, the Torah's issue is with utilizing something that was created to shorten life for something that is meant to lengthen lives. Chazal explain this as

the use of any sharp metal object. In fact, the Mishkan contained metal *keilim* fashioned of iron, the only objection being to too-sharp metal objects for hewing. In addition, some Tanna'im hold that HaKadosh Baruch Hu created the first metal tool on *erev Shabbos bein hashmashos*, "tz'vas betz'vas assahu," (*Avos* 5:6) so there's nothing "mo-deren" about using metal tools.

Chaim Bernath

הרה"ג ר' לוי קרופני זצ"ל / הרב צבי קרופני

הרב יהודה ישעיה הכהן שווארץ

Rabbi Yosef Bleier

הרב יוסף בלייער

הרב יעקב שלמה ששון

הרב יוסף חנני' יאקאבאוויטש

הרה"ג ר' יהושע קאליש זצ"ל